

Una derivació anòmala del racionalisme: impostures de la ciència contemporània

Ferran Sáez Mateu

A partir de les justíssimes i fonamentades crítiques de Sokal / Bricmont a alguns suposats *maîtres à penser* més o menys afins al postestructuralisme s'ha anat gestant, en molts pocs anys, un clima d'impunitat i de petulància que creix de manera imparable. Naturalment, aquesta actitud no afecta els grans científics, els de debò, tan interessats i encuriosits ara com fa segles per tot allò que tingui a veure amb el saber humà, però sí alguns membres subalterns d'aquesta comunitat. L'espectacle grotesc, ruboritzador, d'una persona que pontifica sobre qualsevol cosa *com a científic* comença a estar normalitzada mediàticament. El problema no rau en l'intercanvi d'opinions o en la seva defensa argumentada, que és una de les coses més enriquidores que es poden fer en aquesta vida, sinó en el fals parapet dialèctic que genera aquell vell –i efectiu– recurs retòric. Les tertúlies o les planes d'opinió dels diaris comencen a estar saturades de per-

sonatges que afirmen parlar *com a científics* en qualsevol context discursiu que se'ls presenti, sigui la literatura polonesa medieval, el codi de circulació de Madagascar o l'acné juvenil. Paradoxalment, la necessària denúncia de Sokal / Bricmont ha portat a una mera renovació de personal en el nínxol cultural que abans ocupaven els Derrida, Lacan i companyia. Tanmateix, passar de la xerrameca pseudofilosòfica a la xerrameca pseudocientífica no sembla un gran negoci.

Qui signa aquestes línies ha defensat, en dos llibres i en uns quants articles, el paper arbitral de la ciència en la presa de decisions polítiques així com la necessitat de recuperar el guiatge de la racionalitat com a principal referent civilitzatori. Aquest article no és, en definitiva, una crítica a la ciència, sinó una denúncia a la seva absurda deriva actual. La nostra anàlisi no vol anar més enllà de la nostra preparació acadèmica, que és la d'un filòsof. Si no vaig errat, l'epistemologia, la lògica o la història del pensament encara formen part de la filosofia (des de fa *només* 25 segles). Ara bé: potser els nous substituïts «científics» de Derrida i Lacan han decidit darrerament que ja no tenim legitimat per a parlar ni tan sols d'aquestes coses.

Ferran Sáez Mateu és doctor en Filosofia per la UB i professor a la URL, on dirigeix l'Institut d'Estudis Polítics Blanquerna. Pertany a l'equip de redacció de la revista *Idees* i ha publicat, entre altres obres, els assaigs: *La invenció de l'home* (Premi Pere Calders), *El crepuscle de la democràcia* (Premi Josep Vallverdú) i *Dislocacions* (Premi Joan Fuster).

LES ALTRES IMPOSTURES

El problema del paper de la ciència en les societats avançades s'aborda, en general, d'una manera equívoca. En un mateix context es juxtaposen confusament qüestions massa diverses, tot subratllant sovint aspectes tangencials —o directament banals— del problema i ometent-ne altres d'importantíssims. Aquest plantejament *desenfocat* no és, com tindrem ocasió de comprovar més endavant, innocent, sinó que obeeix a interessos extracientífics, normalment de caire corporatiu. El problema presenta, en definitiva, un seguit de components que cal diferenciar amb molta cura: l'epistemològic, el polític, l'acadèmic, el mediàtic, el comercial / industrial, el corporatiu, etc. És obvi que aquests aspectes conflueixen en un tot, i en aquest sentit no convé segregar-los argumentativament en forma de «punts» desconnectats, però sí ser molt conscients dels seus llindars.

Resulta significatiu que en el debat contemporani sobre la ciència es bandegi, sistemàticament, la qüestió epistemològica fonamental que el genera i, en canvi, s'insisteixi en temes subsidiaris i ultraconcrets (la política de beques i coses per l'estil). Prudentment, es deixa de banda un fet molt incòmode, si més no des d'una perspectiva epistemològica; al nostre entendre, es pot resumir en els següents termes. La incapacitat per a resoldre satisfactòriament la transició d'un model general —o *paradigma*, en terminologia de Kuhn— determinista (les lleis de Newton, posem per cas) a un nou model que assumeix components importants d'indeterminació, ha portat a la simulació estandarditzada d'avenços «científics» en àmbits on, en realitat, només hi ha pura tecnologia.

Els problemes teòrics de la ciència contemporània queden d'aquesta manera *compensats* per la seducció social majoritària que exerceixen, en qualsevol camp, els prodigis tècnics. Amb la paritat determinació / indeterminació no estem al·ludint només a la física, evidentment, ni a cap altra disciplina concreta: ens estem referint, en un sentit generalíssim, a dos models d'aprehensió de la realitat que encara no disposen d'un encaix coherent.

Els models teòrics generals són anteriors a les estipulacions concretes de la meteorologia, la sociologia, la genètica, o qualsevol altre camp del saber. L'actual model només existeix d'una manera incipient. *Incipient* no significa el mateix que *provisional*. En termes metodològics, la noció de *provisionalitat* és inherent a tota teoria científica. Això no té res a veure, però, amb el fet de donar per suposat un model general manifestament incomplet i postergar-ne *sine die* la teorització... en nom dels èxits de la tecnologia actual. En qualsevol cas, amb l'actual juxtaposició de les nocions de *ciència* i *tècnica*, aquest i altres fets no semblen tenir gaire importància. La raó de ser fundacional de la ciència, que no és altra que la comprensió *profunda* de la realitat, s'ha diluït. La indiferència generalitzada —o, en el pitjor dels casos, l'aversion— pel pensament especulatiu n'ha fet la resta.

Per a entendre millor tot el que acabem de dir hom pot apel·lar a un referent històric prou conegut: les vicissituds històriques de la revolució copernicana, exemple clàssic —i, en un sentit estricte, *únic*— de canvi radical de paradigma. Entre la publicació l'any 1543 del *De revolutionibus orbium coelestium* i les aplicacions pràctiques a gran escala de la revolució co-

pernicana van passar segles. Tots els esforços dels científics implicats successivament en aquell procés, des del mateix Copèrnic fins a Galileu, passant per Thomas Digges, Tycho Brahe, Kepler, etc. van tenir un sentit *prioritàriament teòric*. L'important era consolidar el model des d'un punt de vista conceptual, completar-lo, transformar un conjunt desgavellat d'idees en un veritable sistema. L'actitud actual és exactament la contrària: sembla que la teoria, l'aprehensió de la realitat, pugui esperar de manera indefinida. Galileu, tanmateix, va fer importants contribucions a la tècnica, especialment en l'àmbit dels aparells de mesura (però no el telescopi, que en contra del que diu el lloc comú, fou dissenyat pel flamenc Hans Lippershuyk). En qualsevol cas, el seu veritable horitzó intel·lectual era l'especulació teòrica, tal com es veu clarament en els *Diàlegs* del 1632. Dels *Principia* de Newton (1687) es pot dir el mateix: l'expressió *philosophia naturalis* del títol s'ha d'interpretar en un sentit literal. En termes instrumentals, la ciència contemporània és, sens dubte, hereva de Galileu i Newton, però cada cop menys de la seva *actitud intel·lectual*. Per això, segons el nostre parer, és perfectament lícit parlar de la «derivació anòmala» que hem al·ludit en el títol.

Òbviament, al llarg del segle xx s'han produït avenços científics de gran envergadura; aquí no els volem negar o menystenir, ans al contrari. Només volem remarcar una evidència cridanera, innegable: l'absoluta desproporció entre l'aparició de *veritables* idees científiques que eixamplen el nostre coneixement de la realitat i l'omnipresència de qüestions relacionades amb la perícia tècnica (que són presentades, però, com a «teories científiques»). Ja hem

dit abans que aquesta confusió va molt més enllà d'una subtileza semàntica i no té res d'innocent. Hi ha dues raons que, des d'una perspectiva corporativa, recomanen el manteniment sostingut d'aquest equívoc: l'obtenció de finançament i la necessitat, cada cop més important, de garantir una repercussió mediàtica de l'activitat duta a terme.

La traducció factual dels anteriors factors és prou coneguda. El finançament, públic o privat, està condicionat en general per l'assoliment a curt termini de resultats aplicables i, si és possible, rendibles. En conseqüència, la deriva de la ciència cap a la tècnica esdevé, en aquest sentit, gairebé inevitable. Tot això se sol produir, a més a més, en el context feixugament burocratitzat i anacrònicament jeràrquic de la universitat o de les grans corporacions empresarials. La característica essencial de l'esperit científic, la visió *crítica* de la realitat, resta d'aquesta manera ofegada, anihilada. És evident que quan els il·lustrats del segle XVIII van atorgar un paper polític alliberador a la ciència no pensaven, precisament, en una casta funcional la principal ocupació de la qual és, massa sovint, omplir impresos. Aquestes activitats no tenen res a veure amb la ciència, ni amb la racionalitat, ni amb res per l'estil. L'anomalia al·ludida més amunt és tan greu que, al nostre entendre, fa necessàries decisions polítiques urgents i radicals. La comunitat científica —em refereixo a la comunitat científica *real*, no als qui pul·lulen pels seus marges— en sortiria sens dubte beneficiada.

Pel que fa al segon factor esmentat —la necessitat de garantir una repercussió mediàtica més o menys *espectacular* de l'activitat científica ordinària— hom pot enso-

pegar amb certs episodis que oscil·len entre la comicitat i el frau. Comencem pels clàssics: els anuncis periòdics d'un remei imminent i infal·libre contra el càncer, la sida, la malària, etc. Suposo que no cal perdre ni un segon a localitzar els responsables directes d'aquests despropòsits: els moviments especulatius en les borses internacionals de les grans empreses farmacèutiques depenen, sovint, d'aquest tipus de muntatges mediàtics. La responsabilitat directa és, doncs, evident; la indirecta és més problemàtica, perquè assenyalen grups d'investigació i científics concrets que, si més no per omissió, col·laboren en la creació d'aquestes falses expectatives (que, naturalment, tenen un impacte social majúscul i erosionen la credibilitat de la investigació científica). Un altre cas concret digne de ser esmentat és el de la NASA. Cada cop que necessita justificar alguna despesa important davant dels contribuents nord-americans, no dubta a fer públiques «dades» que potser fa uns anys eren impactants, però que a hores d'ara ja comencen a causar una certa fatiga (l'existència de grans dipòsits de gel a la Lluna, els fòssils de bacteris marciàns conservats miraculosament en un fragment de meteorit, etc). Qui vulgui constatar el lligam entre els anuncis d'aquests prodigis i l'inici d'un nou projecte important (i car) només ha de consultar les hemeroteques.

La principal objecció que es pot esgrimir contra el que acabem de dir és que una cosa és l'activitat científica i una altra de ben diferent la manera com es comunica i s'expandeix socialment. En aquest cas, l'accent recauria, doncs, en els mitjans de comunicació. Aquesta acusació pot estar fonamentada en alguns casos, naturalment, però no pas en tots. No és lícit em-

prar l'antiga excusa de la «distorció mediàtica» a dreta i esquerra, sistemàticament, com si fos un escut protector contra certs despropòsits. L'existència d'aquesta distorsió —tan innegable com freqüent— no és incompatible amb l'existència d'episodis com els que hem assenyalat més amunt, en què els mitjans de comunicació es limiten a fer de caixa de ressonància d'una mistificació prèvia i, sovint, premeditada. Convido el lector a llegir atentament el següent titular, aparegut al portal d'informació universitària www.universia.es el 26 de juny del 2002: «La Universidad de Vigo crea un sistema que permite detectar los incendios 48 horas antes de que se produzcan». Des d'un punt de vista tècnic, es tracta d'un fet paranormal: *detectar* un incendi quaranta-vuit hores abans que es produeixi és un privilegi reservat als vidents. Som davant d'una errada periodística, o d'un intent calculat de donar ressò a un simple sistema informàtic basat en paràmetres probabilístics? Segurament, d'ambdues coses alhora. La voracitat mediàtica per les notícies espectaculars i la puixança de la figura del científic-estrella ha acabat creant una relació simbiòtica molt fructífera.

L'espectacularitat en la presentació pública d'un determinat avenç tècnic o científic sol ser directament proporcional a les seves expectatives comercials. Quan aquestes són modestes, la cosa no va més enllà d'alguna petita exageració; quan són molt grans, com en el cas d'allò que podríem anomenar la *carrera genètica*, o la creació de medicaments retrovirals contra l'HIV, s'arriba sovint a veritables manipulacions a gran escala de l'opinió pública. La ciència sempre ha tingut una dimensió industrial / comercial, per la senzilla raó que pot ser aplicada tecnològicament. Això és ben

normal i raonable: fóra absurd posar-hi objeccions en nom de no se sap ben bé què. La veritable anomalia rau en el fet d'atorgar una prioritat quasi exclusiva a aquest component subsidiari, tal com fa una bona part de la investigació actual.

Ja hem dit al començament que en el debat actual sobre el paper de la ciència s'hi barregen massa factors. El que acabem d'assenyalar és cridaner, però no és l'únic ni el més important. Segons la nostra opinió, els aspectes que convindria dirimir amb més urgència tenen una dimensió essencialment epistemològica. El caràcter abstracte i especialitzat d'aquest debat, però, fa que difícilment pugui arribar a ultrapassar l'àmbit acadèmic, amb tots els avantatges i inconvenients que això suposa.

L'exemple que hem detallat més amunt —la detecció paranormal d'incendis inexistents— no està triat a l'atzar. Fixem-nos que apunta directament a una conseqüència concreta de l'actual indefinició de model teòric general, que habilita a jugar amb certs equívocs molt concrets (en aquest cas, l'equiparació d'una *relació causal* amb un mer *lligam probabilístic*). La reiteració d'aquests equívocs condueix sovint a la impostura —un tipus d'impostura, dit sigui de passada, molt més greu que la justament denunciada per Sokal en relació a certs coneguts xerraires, per la senzilla raó que aquí té enormes conseqüències polítiques i econòmiques. No estaria malament que Sokal fes una segona part del seu recull d'impostures intel·lectuals en el camp de la ciència contemporània. Podria començar pels nombrosos experiments que han consumat satisfactòriament la fusió freda, i acabar amb els que han assolit guarir malalties humanes gravíssimes per mitjà de l'enigmàtica *teràpia genètica*

(naturalment, amb un apèndix que detalla els milions i milions d'euros de diner públic que van permetre aquests i altres grans «progressos»). Si més no, les bajanades de Derrida, Lacan i companyia li surten de franc a un contribuent que, en general, passa de llarg quan veu els seus tenebrosos tractats als prestatges de les llibreries. És un detall important, que paga la pena de tenir ben present. La iniciativa de Sokal era necessària a l'hora de desemmascarar algunes anomalies gravíssimes de la cultura occidental contemporània. Llàstima, però, que fos una crítica interessadament incompleta i, d'alguna manera, redundant: el descrèdit dels suposats *maîtres à penser* del postestructuralisme es va fer efectiu en el si del pensament filosòfic occidental molts anys abans que Sokal s'interessés pel tema (si més no, un servidor de vostès ja emprava el terme *derridadaisme* en una obra del 1996).

Els fraus científics que hem assenyalat més amunt, infinitament superiors en quantitat i qualitat als que denuncia Sokal, acostumen a ser neutralitzats amb una petició de principi tàcita: *allò, en realitat, no té res a veure amb la ciència*. Doncs que bé. Més greu encara és l'amnèsia premeditada sobre els veritables orígens d'algunes disciplines científiques que han fet fortuna al segle xx. *The mismeasure of man*, publicat l'any 1981 pel recentment desaparegut Stephen Jay Gould és, en aquest sentit, un exemple de crítica devastadora —però, al capdavant, constructiva— a la ciència feta *des de la mateixa ciència* (a més d'un escriptor de fama mundial, Gould fou professor de biologia a Harvard i va fer contribucions molt importants en l'àmbit de la paleontologia). Entre moltes altres coses, Gould demostra d'una manera fe-

faent que els tests d'intel·ligència són una mera transposició de les delirants teories craneomètriques de final del segle XIX, i que la seva funció original fou l'intent de «provar científicament» la inferioritat intel·lectual de les dones o dels negres nord-americans. Això no és el més greu, però. Personatges de la rellevància d'Alfred Binet, Charles Spearman i, de manera especial, Cyril Burt, van falsejar sistemàticament els resultats dels seus experiments per a fer-los coincidir amb les seves curioses expectatives (val a dir que majoritàries en la mentalitat de l'època). La llista de despropòsits podria ser molt llarga; en qualsevol cas, amb aquest i altres exemples només hem volgut posar de manifest el biaix parcial de les impugnacions de Sokal / Bricmont.

CIÈNCIA I TÈCNICA, CIÈNCIA I SABER

Passem ara a la part propositiva del present article: com superar l'esquema pale-sament infructífer que està transformant la ciència contemporània en un apèndix cada cop més insignificant de la tecnologia? O, plantejat d'una altra manera, com recuperar la vella dimensió de *saber* de la ciència, inseparable de la resta de sabers humans? Al nostre entendre, la resposta és tan senzilla com difícil de dur a terme en les condicions actuals: *retornant a un model de racionalitat que tinguí com a referent essencial la noció de teoria*. No estem esgrimint cap quimera, sinó reivindicant l'esquema mental que ha donat lloc a les aportacions més importants de la civilització occidental, incloses les científiques.

Descartes era un filòsof o bé un matemàtic? I Leibniz, o Pascal, què eren exactament? Quan Newton va publicar el seu tractat teològic sobre els llibres profètics de Daniel i Joan, encara era Newton o s'havia transfigurat en un altre personatge? I les aportacions de Kant en l'àmbit de l'astronomia, on s'han d'ubicar? Aquestes preguntes són absurdes, i podrien arribar a ser directament ridícules si retocedíssim fins a personatges molt anteriors, com ara Aristòtil. Sospito que Leibniz, posem per cas, no representa cap anomalia en el si del racionalisme modern: l'anomalia està representada pels qui, simultàniament, es declaren avui hereus del seu llegat i a la vegada el restringeixen d'una manera arbitrària i acomodaticia. Per a constatar les dimensions monumentals d'aquesta errada només cal posar en un cantó de la balança les aportacions filosòfiques i científiques dels segles XVII-XVIII i en un altre les del segle XX. Si per uns instants som capaços de no confondre ciència amb tecnologia, aquesta comparació provoca vertigen, i convida a recapitular molt seriosament.

Qui, o què, va provocar l'escapçament anòmal de la tradició racionalista occidental? Pensem que l'arrel del problema té molt a veure amb l'intent de crear un esquema dual i simètric entre els protocols dels sistemes formals axiomàtics (lògica, matemàtiques) i els del mètode hipotèticodeductiu inherent a les ciències empíriques. Aquest esquema deixava fora de joc parcel·les de realitat importantíssimes que no encaixaven en cap dels dos àmbits. Les anomenades «ciències» socials o humanes neixen *mortes* per força: es veuen obligades a triar entre una impossible axiomatització i una improbable adscripció al mètode científic convencional. El

seu àmbit natural era el pensament filosòfic, però aquest havia quedat exclòs de l'esquema. El fracàs d'aquest projecte, previst per Husserl molt abans de la seva consumació, està a la vista: la simulació empirista o matematicista de les «ciències» socials o humanes és justament el que ha acabat conduint a les impostures denunciades per Sokal / Bricmont (que, dit sigui de passada, demostren una alegre ignorància en qüestions d'història del pensament que vagin més enllà dels llocs comuns dels manuals escolars). Algunes de les inversemblants contorsions verbals de Lacan, Derrida, Kristeva, etc., no són res més que una renúncia al llegat del llenguatge filosòfic en favor d'una simulació del nou model científista, l'únic veritablement *acreditat*. És així com l'exacerbació del racionalisme, de la seva derivació anòmala, acaba fregant els llindars de l'irracionalisme. L'entronització del llenguatge tecnicocientífic com a *única* via argumentativa vàlida ha tingut un efecte absolutament contrari a l'esperat: si més no des de final dels anys 60, la principal via d'expansió de l'irracionalisme està associada a aquest fet (medicines mal anomenades «alternatives», etc.). Quan el simple ús d'un determinat llenguatge i la pràctica d'uns determinats protocols metodològics s'associen directament a la noció de veritat, s'obre el camí de la impostura: per desgràcia, la simulació sempre resulta més fàcil a partir d'un model definit, com ara el del mètode hipoteticodeductiu.

Reconeixem que aquesta darrera afirmació pot resultar força desconcertant. En qualsevol cas, pot ser corroborada per mitjà de nombrosos episodis que no són precisament trivials. El juny del 1988, la prestigiosíssima revista *Nature* va publicar

un llarg article signat pel científic Jacques Benveniste i el seu equip del CNRS, que és el centre de recerca pública més important de França. El text es feia ressò de les dades experimentals que –suposadament– confirmaven l'efectivitat d'una vella creença, l'homeopatia. Segons Benveniste, la clau de tot plegat era allò que es va anomenar la «memòria de l'aigua»: encara que després de múltiples dilucions una píndola homeopàtica només acabi contenint excipient (lactosa, etc.), el principi primitiu afegit, ja inexistent des d'un punt de vista químic, actua perquè ha deixat un «rastre» en l'estructura molecular de la dilució. Dit així, la cosa provoca hilaritat; «demostrada» seguint els protocols estandaritzats del mètode hipoteticodeductiu, en canvi, la tesi resulta irresistiblement convincent (fins el punt de ser publicada per una de les revistes científiques més importants del món –que més endavant va reconèixer la seva enorme errada). És impossible argumentar racionalment una idea d'aquestes característiques, però la seva validesa «científica» pot ser simulada amb una certa facilitat. Aquesta és la conseqüència perversa que al·ludíem més amunt en relació a l'entronització acrítica del llenguatge tecnocientífic. També és la conseqüència, en aquest cas inevitable, de l'absència d'un model teòric general que hem comentat al començament d'aquest article: en temps de confusió, tot val. El retorn a un model de racionalitat que tingui com a referent essencial la noció de teoria no és, doncs, cap declaració de principis evanescent, sinó una necessitat peremptòria, urgent. Aquest retorn implica, òbviament, la recuperació en el si de la ciència del pensament especulatiu. Com veurem ara, això ja no és tan senzill.

Tot i que les beceroles de la lògica simbòlica o formal ja es troben clarament prefigurades a l'obra de Leibniz, no és fins l'any 1879 que aquesta disciplina assoleix una identitat definida gràcies a l'axiomatització del càlcul deductiu duta a terme per Frege. Bertrand Russell i Alfred Whitehead consolidaran i tipificaran conceptualment aquest àmbit del saber amb els tres volums dels *Principia mathematica* (1910-1913). Aquest és, al capdavant, el veritable punt d'inflexió o, si més no, el que afecta més directament la qüestió que tractem. Al llarg del segle xx, la lògica formal experimentarà aportacions molt variades, sempre a mig camí de la filosofia i la matemàtica, que eixemplaran enormement els seus objectius i expectatives inicials. La majoria d'aquestes aportacions, però, tenen una característica comuna: la insistència a reduir la noció d'*argumentació* a la noció de *deducció demostrativa*. Aquesta restricció té un vessant innegablement positiu —la possibilitat de crear sistemes formals axiomàtics d'una gran operativitat tècnica que ara mateix són la base de la informàtica, per exemple— i un altre de molt negatiu: l'absoluta desatenció a l'argumentació dialògica convencional i, en conseqüència, a qualsevol zona d'intersecció entre comunicació i raonament.

El model epistemològic en què es basa aquesta actitud restrictiva, històricament recent, es pot considerar, sense por a exagerar, exhaurit. De fet, es tracta d'una mistificació anòmala i efímera del racionalisme modern que, des d'una perspectiva teòrica, no ha conduït a cap model filosòfic ni científic remarcable. Ja hem dit, però, que aquests resultats teòrics insignificants contrasten amb els espectaculars avenços tecnològics del segle xx. Sigui

com sigui, la ciència i la tècnica són coses diferents; la roda es va «inventar» molt abans que els grecs deduïssin les proporcions matemàtiques del cercle. Hi ha adolescents que han estat capaços de violar la seguretat dels grans sistemes informàtics públics; un, fins i tot, va estar a punt de desviar, a començament dels anys noranta, la trajectòria d'un satèl·lit militar nord-americà amb el simple ajut del seu mòdem i el seu ordinador personal. En aquest cas, només un ingenu pot arribar a confondre la perícia i l'enginy amb el veritable coneixement científic. Val a dir que, simultàniament, l'analfabetisme funcional ha augmentat de manera preocupant entre aquests mateixos adolescents (no només en l'àmbit humanístic, sinó sobretot en matemàtiques o física). Aquesta asimetria cridanera entre l'ús social massiu de les tecnologies més sofisticades i el creixement de l'analfabetisme funcional als països occidentals convida a realitzar inferències potser massa arriscades (inclosa la que postula una relació causal entre els dos fets). No és aquest el tema central del present article i, en conseqüència, ens limitem a posar-lo sobre la taula.

D'altra banda, l'actitud restrictiva que comentem té ben poc a veure amb els principis del racionalisme modern estipulats per Descartes. La línia rutilant que alguns pretenen establir entre el *Discurs del mètode* i la fabricació a gran escala de microxips, posem per cas, no té fonaments històrics objectius. Aquest darrer fet està molt més lligat a un determinat model social —la societat de consum— que no pas a un model epistemològic entès en un sentit estricte. Des d'una perspectiva racionalista, l'oposició entre pensament filosòfic i exercici de la ciència constitueix un pseudo-

problema improcedent i estèril. La creació d'aquesta dicotomia és molt més tardana.

Al nostre entendre, el model està exhaurit en la mesura que resulta contradictori amb els seus mateixos objectius fundacionals, que no són altres que la possibilitat de fer intel·ligible la realitat sense apel·lar a instàncies irracionals. Quan restringim la noció d'*argumentació* a la noció de *deducció demostrativa*, però, deixem fora de joc la immensa majoria, gairebé la totalitat, dels nostres actes argumentatius / comunicatius quotidians. La creació d'aquests llimbs artificiosos, d'aquesta mena de *zona morta*, resulta manifestament absurda i contraproductiu: a còpia de voler ser racionals, obrim un espai immens de possible irracionalitat. A més a més, postulem un món inventat en què només hi ha dues possibilitats: la demostració o aquell silenci al·ludit a la setena proposició del *Tractatus* del primer Wittgenstein. Analitzant aquest tema, Gadamer recupera una vella coda llatina que resumeix tot el que acabem de dir: *uno itinere non potest perveniri ad tan grande secretum* ('per un sol camí no podem accedir a un secret tan gran').

Tret de l'exigua excepció de les demostracions logicomatemàtiques, la immensa majoria –gairebé la totalitat– dels actes argumentatius es produeixen, precisament, en aquesta zona d'intersecció. No estem parlant de converses de sobretaula, de banalitats. Una sentència judicial, un discurs parlamentari que acabarà decidint l'aprovació d'una llei important, una confrontació ètica sobre temes d'abast col·lectiu, l'ideari d'un partit polític, l'article d'opinió periodístic que generarà un debat social important, etc. no poden ser seriosament avaluats a partir de la restricció de-

mostrativa inherent a la lògica formal, que en aquests àmbits no té res a dir (o, si més no, no diu mai res).

La necessitat d'una veritable teoria de l'argumentació és òbvia, i no requereix cap altra consideració subsidiària. Bones o dolentes, les grans decisions que mouen el món no tenen absolutament res a veure amb les estipulacions formals del càlcul deductiu i molt, en canvi, amb la *comunicació efectiva d'arguments versemblants*. Aquest és justament l'espai que reivindicava Chaïm Perelman i, en general, l'Escola de Brussel·les. Perelman representà un revulsiu importantíssim a l'hora de posar en evidència la cridanera insuficiència de la lògica formal en el tema de l'argumentació. Val a dir que no es tracta d'un detractor qualsevol: la tesi doctoral de Perelman tractava, precisament, de Frege.

La importància de les impugnacions de Perelman resulta indiscutible. Una altra cosa, evidentment, és la traducció *propositiva* d'aquestes impugnacions en forma de teoria de l'argumentació. Pensem que aquesta resulta completament insatisfactòria per dues raons: *a)* en termes generals, no supera el primitiu plantejament genèric de la *Retòrica* d'Aristòtil; es limita a actualitzar-lo; *b)* en segon lloc, crea una dicotomia irreductible entre l'àmbit de la ciència (inclosa la lògica formal) i el de les humanitats que no té cap mena de sentit. Una veritable teoria de l'argumentació no pot ignorar o deixar de banda les grans aportacions de la lògica del segle xx, ni tampoc el llegat dels autors que van provar d'anar més enllà de l'oposició entre la concatenació sil·logística i la mera eloqüència.

Cal recuperar un model de racionalitat que foragiti la impostura. Dic «recuperar»,

no pas «crear»: aquest model ja fou concebut i portat fins a les darreres conseqüències pel racionalisme modern, amb uns resultats que ni tans sols paga la pena de comentar. I quan parlo d'«impostures» em refereixo simultàniament a les de la

filosofia i a les de la ciència del segle xx. Si el nostre horitzó té com a referent essencial el coneixement teòric i no pas, posem per cas, la fabricació d'electrodomèstics, podem afirmar rotundament que l'actual model no porta enlloc. □

L'ESPILL

Núm. 10 — primavera 2002

JOAN FUSTER (1922-1992)

La vigència d'un llegat. *Antoni Furió*
Fuster, escriptor d'idees. *Josep-Maria Terricabras*
Joan Fuster, entre el compromís i el distanciament. *Jacobo Muñoz*

La militància independent. *Antoni Seva*
D'avui estant. La vigència de Fuster com a historiador. *Eva Serra*

Petit assaig tal com ve, per a tot o per a no res. *Josep Palàcios*
Parlar de literatura. Joan Fuster i la idea de crítica literària.

Antoni Martí
La penombra (momentània) d'un clàssic. *Enric Sòria*
Fuster volàtil? *Adolf Beltran*

«Com s'estimen les coses marcescibles». *Sam Abrams*
L'excentrisme friccionat de Joan Fuster. *Dominic Keown*
Joan Fuster i l'art. *Xavier Antich*

Fuster i el Renaixement. *Vicent J. Escartí*
El vol de l'òliba. A propòsit de la imatge intel·lectual de Fuster. *Miquel Nicolàs*

DOCUMENTS

Un Diderot de poble? *Montserrat Roig*

Correspondència inèdita

LLIBRES

Joan Fuster: Correspondència vol. IV. *Santi Cortés*
Joan Fuster: Correspondència vol. V. *Biel Mesquida*
Joan Fuster: Obra completa (nova edició) vol. I. *Josep Iborra*
Júlia Blasco: Joan Fuster. Converses filosòfiques. *Vicent Raga*
La «Biblioteca J. F.» de l'editorial Bromera. *Joaquim Espinós*